

Ольга Кравчук
студентка 4 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник: Галина Олійник

АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРОФІЛАКТИК

У статті здійснено теоретичний аналіз наукових підходів до трактування сутності поняття «агресивність», «агресивна поведінка». Розкрито основні причини агресивної поведінки підлітків. Визначено, що психолого-педагогічна профілактика здійснюється у формі консультування, педагогічної корекції, тренінгових занять, психотерапії. Виокремлено профілактичні заходи, які спрямовані на попередження агресивної поведінки дітей підліткового віку.

Ключові слова: *Агресія, агресивна поведінка, діти підліткового віку, профілактика.*

Соціальні кризові процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, негативно впливають на психологію людей, породжуючи тривожність і напруженість, озлобленість, жорстокість і насильство. Важкий економічний стан країни привів українське суспільство до серйозних труднощів і внутрішніх конфліктів, до значного збільшення рівня поширеності і різноманіття форм аморальних вчинків, злочинності та інших видів поведінки, що відхиляється від норми. Статистика свідчить про зростання поведінки, що відхиляється від норми, серед осіб, які належать до різних соціальних і демографічних груп. Особливо важко в цей період приходиться переживати підліткам. Тривожним симптомом є зростання числа неповнолітніх з девіантною поведінкою, що виявляються в асоціальних діях (алкоголізм, наркоманія, порушення громадського порядку, хуліганство, вандалізм та ін.). Збільшився рівень поширеності підліткової демонстративності. В крайніх формах стали виявлятися жорстокість і агресивність. Різко зросла злочинність серед молоді. З'являється багато нових форм ненормативної поведінки: підлітки беруть участь у озброєних формуваннях, мають причетність до організованої злочинності, збільшилися факти виявлення

підліткової проституції і сутенерства. В порівнянні з недавнім минулим, зросло число тяжких злочинів, буденна свідомість фіксує збільшення конфліктів і фактів агресивної поведінки людей. На ґрунті соціальних суперечностей виникають міжгрупові та міжособистісні конфлікти. Зростання агресивних тенденцій в підлітковому середовищі відображає одну із щонайгостріших соціальних проблем нашого суспільства, де за останні роки різко зросла молодіжна злочинність, особливо злочинність підлітків. Почастішали випадки групових бійок підлітків.

Багатопланове психологічне дослідження проблеми агресії та агресивної поведінки привертало увагу багатьох науковців, зокрема: Г. Андрєєва, В. Знаков, С. Єнікополов, Л. Колчіна, Є. Романін, С. Рошін, Т. Румянцева та ін. Дослідженням особливостей делінквентної поведінки підлітків займались М. Алемаскін, С. Белічева, Г. Міньковський, І. Невський та ін.

У словнику-довіднику соціальної педагогіки за редакцією Т. Алексєєнко агресивність – це емоційний стан і риса характеру людини. Виявляється в імпульсивній активності поведінки, афективних переживаннях, завданні певного морального, психічного чи фізичного ушкодження. Агресивність може бути характерною властивістю людини і виявлятися у її готовності до агресивних дій. [2].

Агресивна поведінка ж в свою чергу це – мотивована деструктивна поведінка, що суперечить нормам та правилам співіснування людей в суспільстві, завдає шкоди об'єктам нападу та заподіює фізичну чи моральну шкоду людям, викликає у них психологічний дискомфорт (негативні переживання, стани напруги, страху, пригніченості та ін.).

Український педагог С. Гончаренко вважає, що агресивність дітей є наслідком негативного ставлення до них, прогалинами у вихованні, зокрема нівелювання потреб дітей, браку чуйності й поваги, надмірної строгості, зловживання покараннями, що призводять до агресивної поведінки як способу протесту та привернення уваги до себе. [1].

Дослідниця С. Русова розглядала агресивну поведінку дитини як один із проявів інстинкту боротьби, що сам по собі є позитивним фактором, але за певних обставин може набути і негативного спрямування. У своєму здоровому, нормальному розвитку цей

інстинкт є міцне зброя, щоб перемогти й індивідуальні, й громадські перешкоди у житті [4]

Основними причинами агресивної поведінки підлітків є:

1. *Соціально-економічні*: зuboжіння населення; відсутність цивілізованих ринкових відносин; розвиток тіньової економіки; зростання в суспільстві соціальної напруги, рівня безробіття, зокрема серед молоді. Окрім цього, політична нестабільність загострює економічну та соціальну ситуацію в Україні.

2. *Несприятливе сімейне оточення*.

3. *Проблеми взаємостосунків неповнолітнього в шкільному середовищі* (антипедагогічні методи роботи вчителів із важковиховуваною дитиною, конфліктні ситуації в класному колективі, неуспішність у навчанні, низький рівень взаємозв'язків школи та сім'ї).

4. *Негативний вплив позашкільного середовища*: скорочення системи закладів дозвілля для неповнолітніх призводить до незайнятості вільного часу дітей та підлітків (в Україні 3 тис. населених пунктів не мають жодного закладу культури, 6,5 тисяч культурних закладів зачинено, а ще 500 знаходяться в аварійному стані); негативний вплив засобів масової інформації, що пропагують культ фізичної сили та агресію.

5. *Вікові особливості психіки підлітків*, які сприяють антисуспільним проявам (акцентуація характеру, реакція групування, реакція емансипації, почуття дорослості, прагнення до самоствердження, емоційна невірноваженість, підвищена збудливість, комфортність тощо).

6. *Біологічні та генетичні*. Причинами вчинення неповнолітніми правопорушень є порушення роботи ферментативної та гормональної систем організму; вроджені психопатії; мінімальні мозкові дисфункції внаслідок органічного враження головного мозку.

7. *Екологічні* – негативний вплив факторів природного середовища.

Соціальна робота з неповнолітніми, схильними до правопорушень та злочинів, має бути спрямована, перш за все, на попередження та подолання негативного впливу описаних вище умов. Особливу увагу слід звернути на те, що формування у дитини схильності до правопорушень пов'язане, як правило, не з одним з біологічних,

психологічних чи соціальних факторів, а з їх специфічним комплексом.

Варто зазначити, що психолого-педагогічна профілактика здійснюється у формі консультування, педагогічної корекції, тренінгових занять, психотерапії.

Також вона може мати форму індивідуальної, сімейної або групової роботи. В усіх випадках, незалежно від форми й умов, мають дотримуватися принципи поведінкової корекції.

На початку роботи соціальний працівник повинен мати хоч би мінімальний обсяг необхідних знань про підлітка. До мінімально необхідної інформації належать:

1. Критерії опірності соціально-педагогічним впливам: контактність із класним колективом; стосунки з більшістю педагогів; реакція на педагогічні вимоги; схильність до педагогічних впливів.

2. Ознаки, що визначають рівень соціально-цінного життєвого досвіду: спілкування з оточенням (однолітками, дорослими); характер спілкування (контакти на корисливій основі, на обмеженій особистій сфері, стійкий прояв негативних вчинків); участі в різних видах діяльності: всебічний, спеціалізований, обмежений, слабкий; подолання труднощів (прояв зібраності, цілеспрямованості, вимогливості до себе при невдачах чи розгубленість, низький тонус).

3. Загальний розвиток особистості: провідні якості чи основні недоліки.

4. Рівень вихованості у підлітка, який засвідчує його ставлення до власних недоліків і негативних властивостей; рівень самоуправління поведінкою, що залежить у великій мірі від розвитку вольових якостей; рівень самокритичності й вимогливості до себе.

Проаналізувавши наукову літературу нами було виокремлено наступні профілактичні заходи спрямовані на попередження агресивної поведінки дітей підліткового віку.

Профілактика – це певна система заходів, розроблених з метою попередження виникнення та розвитку будь-яких відхилень у розвитку, навчанні, вихованні особистості. [3].

Одним зі шляхів попередження агресивності, на нашу думку, є обговорення з дітьми (в класі) конкретних вчинків, порушень поведінки, конкретних ситуацій. Надзвичайно важливо для попередження важковиховуваності формувати в учнів імунітет проти негативних впливів з боку оточуючих, вчити долати власні недоліки.

Напрямки такої роботи, на нашу думку, визначаються в залежності від витоків важковиховуваності та проблем, які є в дитинстві. Соціальний працівник повинен будувати свою роботу в таких напрямках: “педагог – учень”, “мати – дитина”, “педагог – мати”, “учень – батько”, що дає змогу продумано всебічно впливати на психіку дитини, віднайти ефективні форми соціально-педагогічного впливу.

Важливе місце в системі соціально-педагогічної роботи щодо профілактики агресивної поведінки є програма самовиховання підлітків. Для цього, підліткам необхідно прищепити прагнення до самопізнання, самоудосконалення, самокорекції поведінки та спілкування із соціальним оточенням, особливо найближчим (у сім’ї, в класі, з товаришами за межами класного колективу). Особливого значення набуває робота підлітка з виховання і вдосконалення стрижня свого характеру – волі та вольових рис, морального компонента характеру, від яких залежить здатність контролювати свої стосунки і свою поведінку, визначити стиль своїх взаємин.

Висновок. Отже, агресивна поведінка дітей підліткового віку є дуже актуальною проблемою, яка потребує необхідності її глибокого й послідовного вирішення. Профілактика і корекція агресивної поведінки учнів здійснюється у процесі навчання, виховання та безпосередньо самовдосконалення. Соціальна робота з неповнолітніми, схильними до правопорушень та злочинів, має бути спрямована, перш за все, на попередження та подолання негативного впливу.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної роботи / за заг. ред. професора І. Д. Зверєвої. Сімферополь : ООО «Універсум», 2012. 535 с.
3. Зверева І.Д. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.05 Київ, 1999. 451 с.
4. Русова С. Нова школа соціального виховання. Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. – Кн1. / за ред. Є. І. Коваленко. Київ : Либідь, 1997. 272 с.